

УДК 378.016

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.74-3.28>**I. А. Стахова**асистент кафедри початкової освіти
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

ДІАГНОСТИКА СФОРМОВАНОСТІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Складна екологічна ситуація зумовила необхідність ухвалення важливих рішень щодо збереження та відновлення природного довкілля. Одним із таких рішень, визнаних світовим співтовариством і затвердженим законодавчою базою України, є формування готовності майбутніх педагогів до природоохоронної діяльності в початковій школі. Готовність до природоохоронної діяльності передбачає систему сформованих природничих понять, уявлень про різноманітність об'єктів живої та неживої природи, причинність природних явищ, взаємозв'язки, закони й закономірності, що існують у природному довкіллі. Студенти мають уміти грамотно організувати процес вивчення природознавства в початковій школі, задовольняти природничу цікавість дітей, відповідаючи на їхні численні запитання.

Саме тому під час нашого дослідження ми виокремили критерії (мотиваційний, когнітивний, процесуальний і рефлексивний), показники (навчальну мотивацію, мотиваційну багатозначність, наявність аксіологічних орієнтирів, теоретичні знання з педагогічних і природничо-наукових дисциплін, методичні вміння та навички, здатність до розроблення власних конспектів уроків і позаурочних заходів із природничо-наукових дисциплін для учнів початкової школи, здатність до організації урочної, позаурочної та позакласної природоохоронної діяльності учнів початкової школи, здатність до аналізу своєї педагогічної діяльності під час практики, здатність до акмеологічного зростання) та рівні (низький, середній, високий) сформованості готовності до природоохоронної діяльності в початковій школі. Ми провели дослідження на базі Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського серед 84 студентів 4-го курсу спеціальності 013 «Початкова освіта» за визначеними критеріями, показниками та рівнями і встановили, що сформованість готовності майбутніх педагогів до природоохоронної діяльності в 10 (11,9 %) студентів є на низькому рівні, у 62 (73,8 %) опитаних – на середньому рівні та у 12 (14,3 %) респондентів – на високому. Отримані результати засвідчили необхідність подальшої роботи над збільшенням високого рівня готовності студентів до природоохоронної діяльності.

Ключові слова: *готовність, природоохоронна діяльність, готовність до природоохоронної діяльності, майбутні вчителі початкової школи, критерії, показники, рівні.*

Постановка проблеми. Сучасна екологічна ситуація потребує рішучих кроків у своєму розв'язанні; вони пов'язані не тільки з активними природозберігальними діями, які суспільство змушене виконувати сьогодні, ліквідуючи або запобігаючи наслідкам стихій, природних лих, що відбулися через прагматично-споживацьке ставлення людини до довкілля, але й дбати про майбутнє, займаючись підготовкою педагогів до активної природоохоронної діяльності в початковій школі. Вона полягає в здатності організувати, зацікавити та залучити молодших школярів до різноманітних екологічних заходів (стежин, акцій, КВК, квестів, патрулів тощо), пронизати освітній процес проблемою збереження та відновлення природного довкілля, формуючи в молодших школярів екологічний світогляд, природничу компетентність, гуманне ставлення до довкілля. Починаючи з початкової школи в учнів сформуються екологічні цінності, що супроводжуватимуть їх усе життя, визначатимуть характер їхньої поведінки в навколишньому середовищі. Саме тому сьогодні педа-

гогічні заклади вищої освіти актуалізують питання формування готовності майбутніх учителів початкової школи до природоохоронної діяльності як ефективного засобу збереження довкілля в майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Широко висвітлюється питання формування гуманного ставлення до природи, активної участі у природоохоронній діяльності в низці угод, підписаних нашою державою, а саме: у декларації Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку (1992), комюніке Міжурядової конференції «Тбілісі+35: Екологічна освіта для збалансованого розвитку» (2012 року), угоді між Україною та Європейським Союзом щодо співпраці тощо. Укладені договори передбачають не тільки активну екологічну діяльність нашої країни, пов'язану зі збереженням, відновленням, примноженням природних ресурсів, але й підготовку педагогів до виховання гуманного свідомого населення. Природоохоронна політика нашої держави у сфері освіти базується на Конституції України,

Законі «Про охорону навколишнього середовища», Концепції екологічної світи, законах «Про освіту» та «Про вищу освіту», Концепції Нової української школи тощо.

Питання організації природоохоронної діяльності в закладах освіти розглядали відомі науковці: О. Біда, Л. Височа, К. Гуз, О. Григорович, С. Дерябо, В. Ільченко, О. Лаврентьєва, С. Люленко, В. Панов, Г. Пустовіт, С. Совгіра, В. Скребець, К. Ушинський, В. Сухомлинський, В. Ясвін та інші. Проблемам формування готовності майбутніх педагогів до професійної, зокрема природоохоронної, діяльності присвятили свої дослідження такі вчені: А. Алексюк, Є. Барбіна, І. Богданова, Н. Гузій, В. Горбенко, Л. Гребенкіна, В. Гриньова, Б. Дьяченко, І. Ісаєв, Н. Кузьміна, І. Підласий, О. Пехота, С. Сисоева, В. Сластьонін та інші.

Незважаючи на широке висвітлення проблем гуманного ставлення підростаючого покоління до навколишнього середовища, формування екологічної та природничо-наукової компетентності майбутніх педагогів у науковій і навчально-методичній літературі, питанню формування готовності до природоохоронної діяльності студентів у початковій школі приділяється недостатня увага. Саме тому **метою статті** є охарактеризувати критерії та показники, визначити стан сформованості готовності майбутніх педагогів до природоохоронної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Однією з головних ознак становлення майбутнього вчителя є набуття ним професіоналізму та готовності до педагогічної діяльності. Науковці (І. Горбаткіна, К. Дурай-Новакова, В. Сластьонін) поняття «професійної готовності» поділяють на: *«потенційну готовність»* (професійну підготовленість особистості до відповідної діяльності), *«ситуативну готовність»* (стан відповідної мобілізованості, функціональної настроєності психіки людини на розв'язання конкретних завдань за відповідних обставин та умов), *«практичну готовність»* (професійну якість особистості, що відбиває стійкий взаємозв'язок, послідовне розгортання та реалізацію в діяльності її провідних компонентів), *«тривалу готовність»* (позитивне ставлення до професії, організованість, уважність, самовладання)» [2, с. 5]. Готовність до природоохоронної діяльності є складовою частиною підготовки майбутнього вчителя. У своїх працях С. Старостіна переконливо аргументує її актуальність. Дослідниця вказує на високий рівень прагматичного ставлення населення до проблем навколишнього середовища, споживацьке використання природних ресурсів, низьку відповідальність за своє життя та якість життя для майбутнього покоління. Окрім того, С. Старостіна відкриває поліфункціональні можливості дисциплін природничо-наукового циклу, які здатні подолати ці проблеми, виховуючи

бережливе, гуманне ставлення до навколишнього середовища [4, с. 103–104]. С. Совгіра переконана, що формування готовності педагога до природоохоронної роботи в початковій школі має відбуватися під час вивчення дисциплін психолого-педагогічного та природничо-наукового циклів, участі в заходах екологічного змісту тощо [3, с. 58].

Під час дослідження ми виділили такі критерії та відповідні їм показники сформованості готовності майбутніх педагогів до природоохоронної діяльності в початковій школі, а саме:

- **мотиваційний критерій** охоплює *навчальну мотивацію*, тобто бажання та здатність здобувати нові знання, набувати необхідних умінь і навичок, інтерес до вивчення особливостей своєї майбутньої професії, зокрема до природоохоронної діяльності в початковій школі; *мотиваційну багатозначність*, здатність панорамно мислити та широко усвідомлювати переваги та шляхи використання в повсякденному та професійному житті компетентностей, набутих під час навчання; *наявність аксіологічних орієнтирів* – важливо, щоб майбутні педагоги ставилися до своєї професії як до цінності в особистому та суспільному житті, усвідомлювали актуальність природоохоронної діяльності в роботі з молодшими школярами, за внутрішніми потребами та власними бажаннями виконували завдання, які ставить перед ними Нова українська школа. Мотиваційний критерій передбачає вимірювання позитивного ставлення студентів до своєї майбутньої діяльності, визначення ступеня задоволення роботою педагога тощо;

- **когнітивний критерій** передбачає *теоретичні знання з педагогічних і природничо-наукових дисциплін*, а також *методичні вміння та навички* організації урочної та позаурочної діяльності з молодшими школярами; здатність ефективно підбирати необхідні методи, прийоми, форми природоохоронної роботи з учнями початкової школи тощо;

- **процесуальний критерій** уміщує в собі *здатність до розроблення власних конспектів уроків і позаурочних заходів із природничо-наукових дисциплін для учнів початкової школи, здатність до організації урочної, позаурочної та позакласної природоохоронної діяльності учнів початкової школи* (правильно побудувати урок з інтегрованого курсу «Я досліджую світ», організувати позаурочний чи позакласний захід природничо-охоронного спрямування); створення власного методичного продукту для молодших школярів (мініенциклопедія із природознавства, словник із природознавства, календар природи, зошит з екології чи природознавства для додаткових робіт, авторський зошит з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» і т. д.);

- **рефлексивний критерій** охоплює *здатність до аналізу своєї педагогічної діяльності під час практики*, розв'язання й усунення труд-

нощів, які виникли; *здатність до акмеологічного зростання* (бажання стати успішним педагогом, прогресивно рухатися кар'єрною драбиною, бути інноватором у педагогічній діяльності).

Відповідно до критеріїв і показників ми визначили рівні сформованості готовності майбутніх педагогів до природоохоронної діяльності в початковій школі, а саме:

– **низький** (у студентів переважають зовнішні мотиви навчання над внутрішніми, вони мають обмежені знання з педагогічних і природничо-наукових дисциплін, пасивно ставляться до проблем екологічного виховання молодших школярів, не володіють достатніми методичними вміннями та навичками для розроблення конспектів уроків чи позаурочних заходів, їх організації та проведення; питання залучення учнів до природоохоронної діяльності не привертає особливої уваги; майбутні педагоги не рефлексують, вони не аналізують свою діяльність, намагаючись виправити помилки, яких припускаються);

– **середній** (студенти розуміють значення майбутньої професії як для себе особисто, так і для суспільства загалом, переважаючим мотивом навчання для них є пізнавальний інтерес; майбутні педагоги володіють достатніми ґрунтовними знаннями з педагогічних і природничо-наукових дисциплін, мають навички розроблення власних методичних продуктів, організації урочної та позаурочної роботи, проте їхні знання та вміння потребують корекції, доповнення, узагальнення; студенти займаються самоаналізом своєї педагогічної діяльності та прагнуть до саморозвитку);

– **високий** (майбутні педагоги повністю усвідомлюють особливості своєї професійної діяльності, відповідально та радо ставляться до неї, мають не тільки ґрунтовні знання з педагогічних і природничо-наукових дисциплін, але й займаються самоосвітою, перебувають в епіцентрі методичних новинок, здатні самостійно розробити конспект уроку чи позаурочного заходу для молодших школярів і провести його; студенти прагнуть до самовдосконалення та саморозвитку, наполегливо рухаються до акмеологічної вершини).

Ми провели дослідження на базі факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв імені Валентини Волошиної Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, участь в експерименті взяли 84 майбутніх педагоги 4-го курсу денної та заочної форми навчання спеціальності 013 «Початкова освіта».

Для діагностики сформованості готовності майбутніх педагогів до природоохоронної діяльності за мотиваційним критерієм, відповідно до показників, ми використали методику А. Реан та В. Якуніна для визначення ступеня навчальної мотивації, проаналізували студентські есе на тему «Нові горизонти моєї майбутньої профе-

сії» та визначили сформовані цінності майбутніх педагогів щодо своєї професійної діяльності. Узагальнивши результати, ми визначили, що в 13 (15,4 %) студентів низький рівень мотивації, у 61 (72,7 %) майбутніх педагогів – середній рівень, а в 10 опитаних (11,9 %) мотивація до професійної діяльності є на високому рівні.

Отримавши відповіді студентів на тестові запитання з педагогічних (загальні основи педагогіки, дидактика) і природничо-наукових (природознавство, біологія, географія, зоологія, екологія) дисциплін, проаналізувавши здатність підбирати відповідні методи, прийоми та форми роботи щодо організації природоохоронної діяльності в роботі з учнями початкової школи за системою авторських вправ О. Григорович, ми визначили, що сформованість готовності студентів до природоохоронної діяльності за когнітивним критерієм у 7 (8,3 %) респондентів є на низькому рівні, у 65 (77,4 %) опитаних – на середньому рівні, а у 12 (14,3 %) майбутніх педагогів – на високому рівні.

Для аналізу показників за процесуальним критерієм ми запропонували студентам написати власний конспект уроку чи позаурочного заходу з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» та зняти відеоролик його проведення з молодшими школярами (онлайн чи офлайн-режим). Аналіз конспектів здійснювався за критеріями актуальності, інноваційності, грамотного методичного наповнення, відповідності завдань етапам уроку, доступності та різноманітності запропонованих вправ тощо. Відеоролик демонстрував здатність майбутніх педагогів працювати з молодшими школярами, уміння знаходити індивідуальний підхід, на внутрішньому емпатійному рівні формувати бережливе, гуманне ставлення до природи, бажання займатися природоохоронною діяльністю. Отримані результати засвідчили, що сформованість готовності студентів до природоохоронної діяльності за процесуальним критерієм у 12 (14,2 %) студентів є на низькому рівні, у 63 (75 %) опитаних – на середньому рівні та в 9 (10,8 %) респондентів – на високому рівні.

Досліджуючи рефлексивний критерій, ми запропонували учасникам експерименту проаналізувати свою педагогічну діяльність під час практики, стимулювати стати успішним учителем і написати есе на тему «Я – педагог майбутнього». Основними критеріями оцінювання творчих робіт студентів стали: акмеологічні та аксіологічні мотиви, бажання до саморозвитку та самоосвіти, прагнення виховувати екологічно свідоме населення тощо. Отримані результати показали, що в 14 (16,6 %) студентів сформованість готовності до природоохоронної діяльності за процесуальним критерієм є на низькому рівні, в 11 (13,1 %) опитаних – на середньому та в 59 (70,2 %) респондентів – на високому.

Узагальнивши отримані результати за всіма критеріями та показниками, ми дійшли висновку, що сформованість готовності майбутніх педагогів до природоохоронної діяльності в початковій школі в 10 (11,9 %) студентів є на низькому рівні, у 62 (73,8 %) опитаних – на середньому рівні та у 12 (14,3 %) респондентів – на високому (рис. 1).

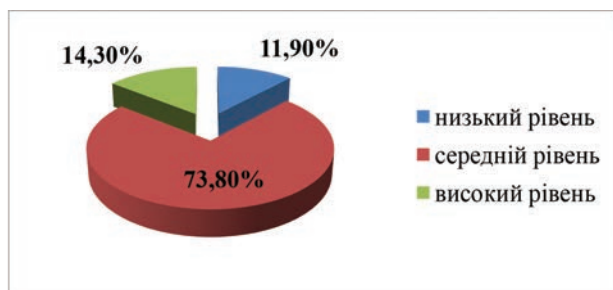

Рис. 1. Сформованість готовності майбутніх педагогів до природоохоронної діяльності в початковій школі

Отримані результати засвідчили, що для більшості студентів характерний середній рівень сформованості готовності до природоохоронної діяльності, проте підвищення потребує високий рівень, адже його показники занадто низькі.

Висновки і пропозиції. Зважаючи на складну екологічну ситуацію в нашій країні, її розв'язання потребує не просто конкретних рішучих дій, але й підготовки педагогів до природоохоронної діяльності починаючи ще з роботи з учнями початкової школи. Сьогодні важливим залишається питання діагностики сформованості готовності майбутніх педагогів до природоохоронної діяльності, адже саме від неї залежить розуміння того, наскільки екологічно гуманне та свідоме населення ми виховуємо. У статті ми запропонували критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх

педагогів до природоохоронної діяльності, провели експериментальне дослідження відповідно до них і визначили, що більшої кількості студентів (73,8 %) притаманний середній рівень. Саме тому в подальших дослідженнях ми висвітлюватимемо питання реалізації педагогічних умов для формування готовності майбутніх педагогів до природоохоронної діяльності в початковій школі.

Список використаної літератури:

1. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. Санкт-Петербург : Питер, 2011. 512 с.
2. Слостенін В.А. Гуманистическая парадигма педагогического образования. *Магистр*. 1994. № 6. С. 2–7.
3. Совгіра С.В. Формування екологічного професіоналізму майбутнього вчителя. Київ : Наук. світ, 2002. 178 с.
4. Старостина С.Є. Естественнаучное образование студентов гуманитарных направлений подготовки в условиях интеграции научного знания : дисс. ... д-ра пед. наук : 13.00.08. Чита, 2011. 472 с.
5. Стахова І.А. Методичні засади формування готовності майбутніх учителів початкової школи до природоохоронної діяльності. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич, 2020. Вип. 31. Т. 4. С. 164–170.
6. Стахова І.А. Теоретичні аспекти формування готовності майбутніх учителів початкової школи до природоохоронної діяльності. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія : Педагогіка і психологія. 2020. Вип. 61. С. 153–157.

Stakhova I. Diagnosis of the formation of readiness of future teachers for environmental activities in primary school

The difficult environmental situation has necessitated important decisions to preserve and restore the natural environment. One of such decisions recognized by the world community and approved by the legislative base of Ukraine is the formation of readiness of future teachers for environmental activities in primary school. Preparedness for environmental activities includes a system of established natural concepts, ideas about the diversity of living and inanimate objects, the causality of natural phenomena, relationships, laws and patterns that exist in the natural environment. Students must be able to competently organize the process of studying science in primary school, to satisfy the natural curiosity of children, answering their many questions.

That is why in the course of our research we singled out criteria (motivational, cognitive, procedural and reflexive), indicators (learning motivation, motivational ambiguity, the presence of axiological guidelines, theoretical knowledge of pedagogical and natural science disciplines, methodical skills, ability to develop own syllabi of lessons and extracurricular activities in natural science disciplines for primary school students, ability to organize regular, extracurricular and extracurricular environmental activities of primary school students, ability to analyze their pedagogical activity during practice, ability to acmeological growth) and levels (low, medium, high) of formation of readiness for environmental activities in primary school. We conducted a study on the basis of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University among 84 4th year students majoring in 013 "Primary education" according to certain criteria, indicators and levels and found that the readiness of future teachers for environmental activities in 10 (11.9 %) students is at a low level, in 62 (73.8 %) respondents – at a medium level and in 12 (14.3 %) respondents – at a high level. The obtained results testified to the need for further work on increasing the high level of readiness of students for environmental activities.

Key words: readiness, nature protection activity, readiness for nature protection activity, future primary school teachers, criteria, indicators, levels.